

ARCHEOLOGIE IN 2005

PALEO-AKTUELL 17

RuG / GIA

Met de jaarlijkse uitgave van Paleo-aktueel
geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie
inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut

Vormgeving: Roelf Barkhuis
Omslagontwerp: Nynke Tiekstra
Foto omslag: Overzicht van de werkzaamheden aan de Kelders in Leeuwarden
(foto J.Y. Huis in 't Veld)

ISBN-10 9077922229
ISBN-13 9789077922224
ISSN 1572-6622

Website
www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie
Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
tel. 050 363 6712 fax 050 363 6992
gia@rug.nl

Adres van de uitgever
Barkhuis Publishing
Zuurstukken 37 9761 KP Eelde
tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

©2006, Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie /
University of Groningen, Groningen Institute of Archaeology

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een
duidelijke bronvermelding zijn voorzien. Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie

PALEO-AKTUEEL

17

ARCHEOLOGIE IN

2005

redactie

Jan Lanting

Martijn van Leusen

Daphne Maring-Van der Pers

Dick Stapert

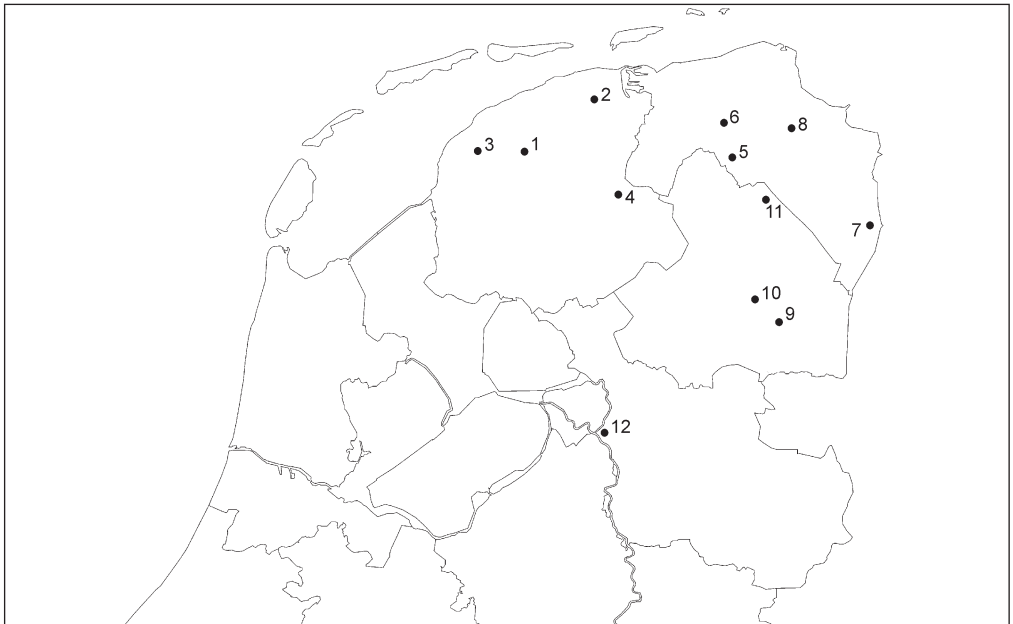
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)

& Barkhuis

Groningen 2006

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Egypte, 3) Griekenland, 4) Italië, 5) Spanje.

In dit nummer: 1) Leeuwarden, 2) Oostrum, 3) Salverd, 4) Ureterp, 5) Haren, 6) Harssens, 7) Laundermarke, 8) Schaaphok, 9) Aalden, 10) Orvelte, 11) Spijkerboor, 12) Zwolle.

INHOUD

Voorwoord	vii
O.H. HARSEMA Kerstdagen in de ijzertijd: herinneringen aan Sytze en Orvelte (Dr.)	1
D. STAPERT Jeugdige vuursteenbewerkers bij het kampvuur: een andere visie op Maastricht-Belvédère, Site K (L.)	9
D. STAPERT, M.J.L.TH. NIEKUS & L. JOHANSEN Curieuze vuistbijlachten van Rhenen (Utr.). Ook eens iets voor kinderen?	18
D. STAPERT & L. JOHANSEN De Hamburg-vindplaats bij Ureterp (Fr.): een opgraving tijdens de Tweede Wereldoorlog	27
H. WOLDRING, P. DE BOER, J.N. BOTTEMA-MAC GILLAVRY & R.T.J. CAPPERS De palaeoecologie van Duurswold (Gr.): vroeg-Holocene landschapsontwikkeling	36
M.J.L.TH. NIEKUS & B.I. SMIT Wie het kleine niet eert...Micro-driehoeken in het Mesolithicum van Noord-Nederland	45
M. SCHEPERS, R.T.J. CAPPERS & I. HEIJEN Neolithische graanopslag in de Fayum	55
E. DRENTH & W. PRUMMEL De versieringswijze van twee TRB-potten uit hunebed G2 (Glimmer Es, gem. Haren) (Gr.)	63
S.M. BECKERMAN Een pot en een schaal van de laat-Havelte fase van de Trechterbekercultuur uit Oostrum (Fr.)	69
H. FEIKEN & E. KNOL Stenen bijlen uit de Groninger klei	75
H. WOLDRING, Y. BOEKEMA, P.A.J. ATTEMA & J.J. DELVIGNE Vegetatieontwikkeling en landgebruik in de Monte Sparviere (Calabrië, Italië)	82
P.M. VAN LEUSEN & P.A.J. ATTEMA De veldverkenning SIBA2004-5 rond Francavilla Marittima (Calabrië, Italië): eerste resultaten	90

L. ALESSANDRI Protohistorische vindplaatsen in en rond Tusculum (gemeente Monte Porzio Catone, Albaanse heuvels, Italië)	97
B.H.C. WESTERINK & E. TAAYKE Bijzondere vondsten bij Harssens (Gr.)	103
N. OOME & P.A.J. ATTEMA Portieri, een Hellenistische site in de voetheuvels van de Sibaritide (Calabrië, Italië)	108
H.R. REINDERS De Zuidoostpoort van Halos	114
J.H.C.M. MAASSEN Posta di Mesa – Een Republikeins heiligdom langs de Via Appia (Italië)	122
J.A.W. Nicolay Nieuw licht op de late ijzertijd: twee vermoedelijke sierknoppen van gordelhaken uit het Friese terpengebied	130
J. DIJKSTRA & J.A.W. NICOLAY Een terp op de schop: het archeologisch onderzoek op het Oldehoofsterkerkhof in Leeuwarden (Fr.)	135
H. GROENENDIJK Ter Leringh: olielampjes uit de Laudermarke (Gr.)	142
J.M. BOS & F.B. SAAN Het vroegmiddeleeuwse grafveld van Aalden (Dr.). Noord-Nederland in de Volksverhuizingstijd	146
O.H. HARSEMA Terzijde van de weg naar Santiago, of: kijken naar waar de neus niet heenwijst	152
O.H. HARSEMA Nogmaals over vroege kerkbouw in Noord-Spanje – een aanvulling	159
J. HIELKEMA Leeuwarden – de Kelders (Fr.): archeologische begeleiding bij de bouw van een Horecakelder	165
J.M. GRIMM Het botmateriaal uit een 16 ^e eeuwse beerput van de Havezate ‘De Kranenburg’ (Ov.)	171
G.J.M. VAN OORTMERSSEN ...En de ton viel niet in duigen. Conservatie van een waterverzadigde houten emmer	178

VOORWOORD

De opgefriste uitvoering en een betere drukwaliteit hebben hun vruchten afgeworpen: het gaat goed met dit periodiek. Ook nummer 17 biedt weer een aantrekkelijke reeks artikelen waarin zeer uiteenlopende aandachtsvelden belicht worden. Dat laatste is kenmerkend voor Paleo-aktueel; zo bestrijkt dit nummer een tijdsspanne van ongeveer een kwart miljoen jaar, en waaieren de bijdragen uit van noordelijk Nederland tot Egypte. Om de komende jaren dit niveau vast te kunnen houden is de redactie met ingang van dit nummer versterkt met Jan Lanting, die we van harte welkom heten.

In het openingsartikel haalt Otto Harsema herinneringen op aan professor Sytze Bottema, de gedreven paleobotanicus en vogelkenner die ons in november 2005 ontviel. In dit nummer herplaatsen wij bovendien Harsema's artikel over vroegmiddeleeuwse kerkjes in Noord-Spanje uit Paleo-aktueel 16, omdat daarin door onjuiste redactie een aantal storende fouten zijn geslopen. Wij bieden de auteur hiervoor onze excuses aan.

Studies van vuurstenen artefacten in dit nummer betreffen het Midden-Paleolithicum (met aandacht voor kinderwerk), het Jong-Paleolithicum (over een opgraving tijdens WO II), en het Mesolithicum (betreffende 'micro-driehoeken' – niet niezen als ze op de werktafel liggen!). Een opvallend project waarin de afdeling paleobotanie participeert, en dat ook elders de aandacht heeft getrokken, betreft neolithische graanopslag in de Fayum, Egypte. Dit nummer bevat daarnaast ook rapporten over vegetatiekundige onderzoeken in Duurswold (Gr.) en Calabrië (It.), en een bijdrage uit het laboratorium over de conservatie van een houten emmer.

Ook het onderzoek in de mediterrane wereld heeft aanleiding gegeven tot enkele zeer gevarieerde bijdragen. Twee auteurs bespreken vindplaatsen uit de bronstijd (rond Tusculum, net ten zuidoosten van Rome) en de Republikeinse periode (aan de Via Appia zo'n 50 km verder zuidelijk). De meerjarige veldverkenningen rond het plaatsje Francavilla Marittima in Zuid-Italië worden in een voortgangsverslag beschreven, en één bijzondere vindplaats uit de Hellenistische periode wordt apart belicht. Ten slotte vindt u een bijdrage over de Zuidoostpoort van de eveneens Hellenistische stad Halos in Griekenland, waar het meerjarige onderzoek onder leiding van Reinders inmiddels wordt afgerond.

Noordelijk Nederland is zoals altijd ruim vertegenwoordigd, met onder meer onderzoeken te Harssens (Gr.), Leeuwarden (Fr.) en Aalden (Dr.). Verder vindt u een rapport over de botinhoud van een beerput van een havezate in Overijssel. De nieuwe steentijd komt aan bod met meerdere bijdragen over Trechterbeker-aardewerk (onder meer over een opmerkelijke versieringsmethode). In de bijdrage van Nicolay wordt ingegaan op de mogelijke betekenis van enkele bijzondere objecten uit het terpengebied; het thema wordt voortgezet door Feiken en Knol, die schrijven over de soms onnavolgbare wegen afgelegd door stenen bijlen. Tenslotte is er een vermakelijk verhaal over de omzwervingen van nep-olielampjes.

Wij wensen de lezers veel plezier met de gevarieerde inhoud van dit nummer.

De redactie

EEN POT EN EEN SCHAAL VAN DE LAAT-HAVELTE FASE VAN DE TRECHTERBEKERCULTUUR UIT OOSTRUM (FR.)

S.M. Beckerman¹

Naar aanleiding van recent archeologisch onderzoek in een bouwput aan de rand van de terp van Oostrum (Fr.) werd de aandacht weer eens gevestigd op een vondst uit 1971 en een kleine opgraving in 1974 die om onduidelijke redenen tot nu toe niet zijn gepubliceerd.

In 1971 vonden de heren J. Posthuma en H.N. Steggerda een "grote pot uit de late-Trechterbekercultuur en fragmenten van een schaal van dezelfde cultuur" (jaarverslag Fries museum, 1972) tijdens het diep omspitten van de terpzool ten noorden van de pastorie en ten noordwesten van de N.H. kerk (fig. 1). Deze twee potten werden, volgens de heer Steggerda, bij elkaar gevonden op ca. 1 meter diepte in de zandondergrond van een afgegraven deel van de terp. Verdere informatie omtrent de context waarin de potten zijn gevonden ontbrak.

Op 4 maart 1974 is een kleine opgraving uitgevoerd door het B.A.I. in samenwerking met het Fries museum. Daarbij is op de plaats waar de potten volgens de vinder waren aangetroffen een vlak schoongemaakt van ongeveer drie bij drie meter. Op 0,72 meter beneden NAP werd alleen een kleine recente verstoring aangetroffen waaruit de grote pot afkomstig zou zijn. Enkele vage verkleuringen rond deze verstoringen lijken natuurlijk te zijn (fig. 3). De veldtekening van dit onderzoek wordt op het GIA bewaard. Op de plaats waar de potten zijn gevonden was de ondergrond diep verstoord. Dit kan enerzijds zijn veroorzaakt door het omspitten van de bodem of ander-

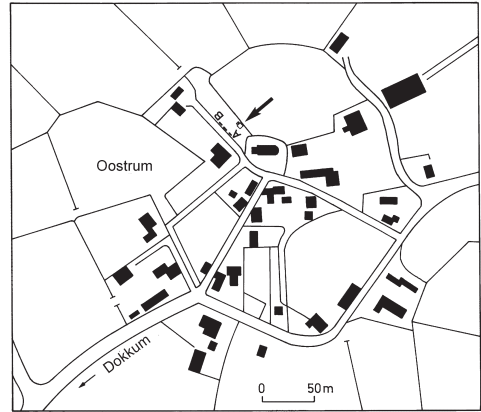

Fig. 1. Locatie van de vindplaats. A-B: Profielen afgebeeld in figuur 2. Pijl: opgravingsput afgebeeld in figuur 3 (tek. H. Zwier).

zijds door een eerdere ontzanding. Omdat het profiel niet meer intact was is op enkele meters van de put een geul gegraven om het profiel aldaar te tekenen (Fig. 3, C-D). Tijdens deze opgraving is ook een deel van de steilkant langs het afgegraven terpedeelte schoongemaakt en opgetekend (fig. 2). Hieruit bleek dat bij de terpaafgraving de zandondergrond, die plaatselijk tot 0,20 meter boven NAP reikte, nauwelijks verstoord is geraakt.

Fysische geografie

Rond 4400 ¹⁴C jaren BP was Oostrum gelegen aan de noordelijke rand van het Fries-Drents plateau in een dekzandlandschap met lokale veengroei. De noordelijke zijde van het plateau

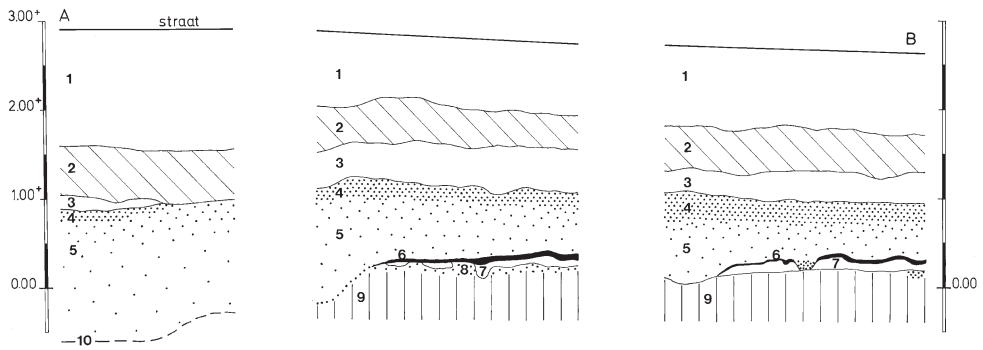

Fig. 2. A-B Drie profieltekeningen van de terpkant. Legenda: 1. Begroeide helling.

2-10 Verticaal afgestoken wand met: 2. Verstoorde terpophoging; 3. Ongestoorde terpophoging; 4. Humeuze bovenzijde kleilaag;

5. Knippige klei; 6. Restant zwarte, venige laag.

7-9 Zand: 7. Witte uitspoelingszone; 8. Infiltratiezone; 9. Gele ondergrond; 10. Onderkant profielsleuf. Meters zijn ten opzichte van NAP (tek. H. Zwier).

werd begrensd door een veengebied (Griede, 1978: p. 84). Het plateau werd op vele plaatsen doorsneden door rivieren. Tussen 4200 en 3150 ¹⁴C BP breidt het veengebied zich steeds verder uit waardoor Oostrum vanaf ongeveer 3400-3150 ¹⁴C BP een dekzandeiland wordt in het veen (Griede, 1978: pp. 87-89). Deze situatie duurt tot ongeveer 2650 ¹⁴C BP (Griede, 1978: p. 90). Bewoning was vanaf deze periode vermoedelijk niet meer mogelijk. Vanaf ongeveer 2300 ¹⁴C BP nam de transgressieve activiteit toe; Oostrum wordt nu een dekzand eiland temidden van een zeekleigebied dat wordt doorsneden door erosiegeulen. Tussen 700 en 800 n.Chr. wordt er een 'pakket zware kalkloze klei met knippige eigenschappen' afgezet (Griede, 1978: pp. 91-93). Pas daarna wordt bewoning van deze locatie weer mogelijk. Bij het onderzoekje in 1974 werd deze knippige klei opgetekend in de profielen A-B (fig. 1 en 2). De bovenkant toonde een duidelijke humuslaag.

De pot

De pot, destijds in bruikleen gegeven aan het Fries museum (FM 1972-1-1), maar momenteel weer in privé-bezit,² is bijna compleet.

Slechts enkele ontbrekende stukjes zijn aangevuld. De pot heeft een randdiameter van 21 cm en een korte hals met een hoogte van 3,5 cm (fig. 4: 1). De totale hoogte van de pot komt op 19 cm; de gemiddelde wanddikte bedraagt 8 mm. Deze potvorm wordt door Bakker (1979a: p. 75) als 'low shouldered bowl', en in het Duits (1979b: p. 91) als 'Halsrillengefäss' aangeduid; Brindley (1986) spreekt van een 'necked bowl'. Een goede Nederlandse naam lijkt te ontbreken.

De pot heeft een zeer fijne magering van granietgruis waarbij veldspaten en mica nog aanwezig zijn. De pot heeft een donkerbruine kleur en de oppervlakte is gepolijst. Op sommige plaatsen is de bovenste laag echter beschadigd en is de grijze binnenkant zichtbaar, die een oxiderend bakproces doet vermoeden. De bruine kleur van de binnen- en buitenkant van de pot kan mogelijk zijn verkregen door het wegnemen van de zuurstof (reduceren) aan het einde van het bakproces. Omdat de pot gereconstrueerd is, en niet op de rolopbouw lijkt te zijn gebroken, is het niet mogelijk iets te zeggen over de wijze van vervaardiging.

De pot is op drie plaatsen, op de overgang van de hals naar de schouder, versierd. De ver-

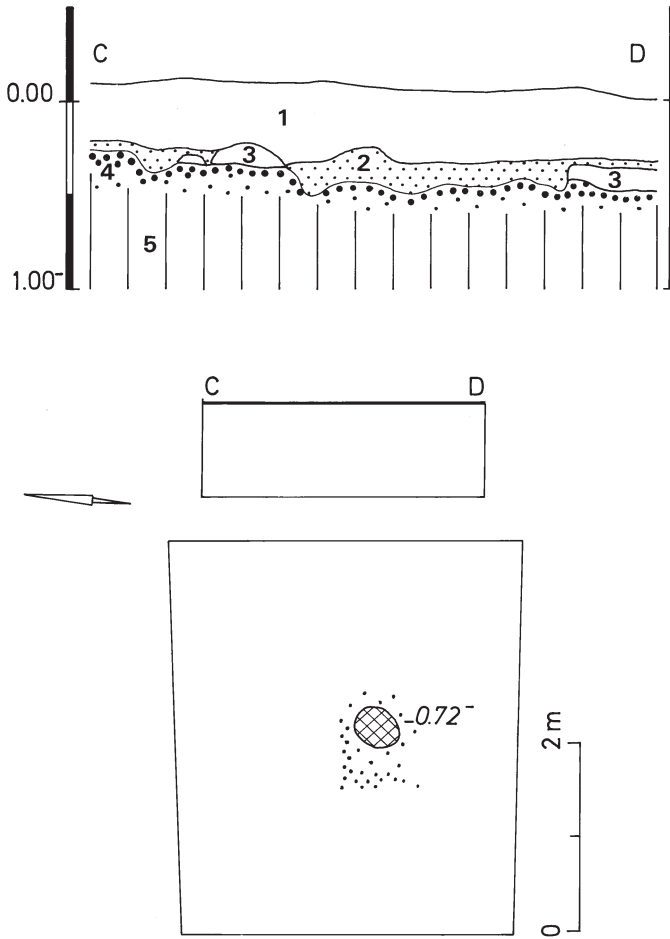

Fig. 3. Opgravingsvlak van 1974, met profielsleufje en profiel C-D. Legenda: 1. Verspitte klei; 2. Grijs zand, mogelijk oudtijds vergraven; 3. Witte uitspoelingszone; 4. Infiltratiezone; 5. Gele ondergrond. De kruisarcering in het vlak geeft een recente vergraving aan (tek. H. Zwier).

siering bestaat uit een dubbele rij van druppelvormige indrukken. Op basis van de vorm en decoratie valt deze pot te dateren in de late fase van de TRB-cultuur. Door Bakker (1979a) worden potten met deze vorm in de laat-Havelte, fase G, geplaatst, door Brindley (1986) in horizon 7.

In Noordoost-Nederland zijn op verschillende plaatsen potten gevonden die op basis van profiel en versiering overeenkomen. In Emmen-Angelslo (Drenthe) is in vlakgraf 13,

gelegen op een dekzandrug op 50 meter van hunebed D 47, een vergelijkbare pot gevonden (Bakker & Van der Waals, 1973: p. 24). De randdiameter van deze pot bedraagt ongeveer 22 cm, maar hij is minder hoog dan die van Oostrum (Bakker & Van der Waals, 1973: fig. 8). De versiering bestaat, net als bij die van Oostrum, uit drie maal een dubbele rij van druppelvormige indrukken op de overgang van hals naar schouder.

Bij Denekamp (Overijssel) is op een laat-

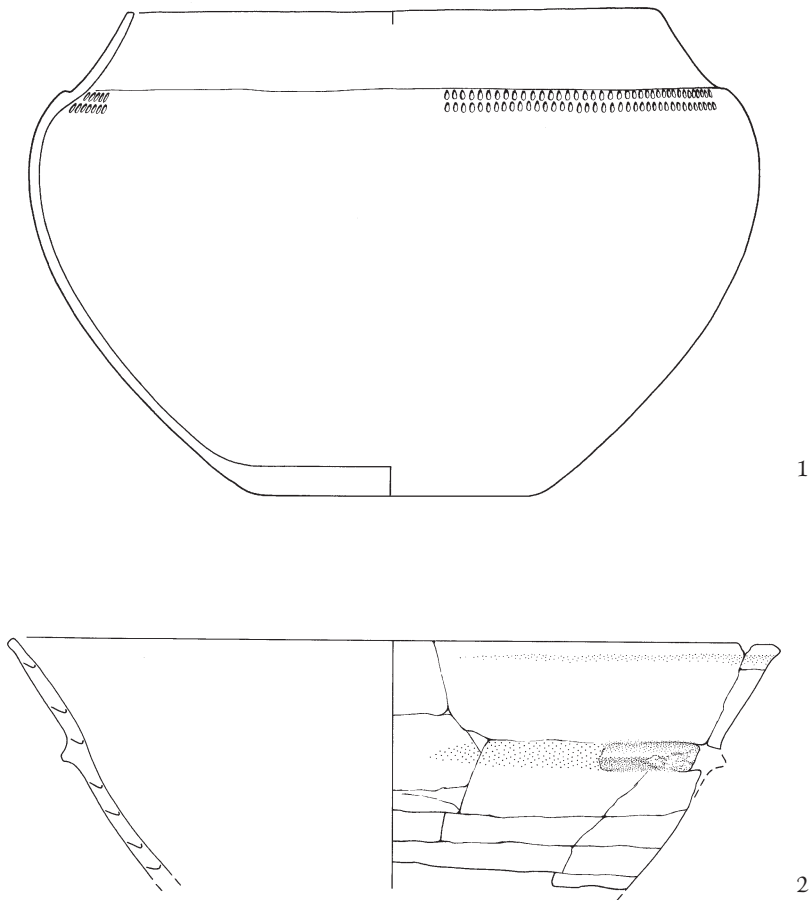

Fig. 4. Aardewerk. Schaal 1:3. 1. Pot ; 2. Schaal (tek. M.A. Los-Weijns).

Glaciaal dekzandduin genaamd de 'Klokkenberg', in een kuil die door de onderzoekers wordt geïnterpreteerd als een (vlak-)graf, eveneens een vergelijkbare pot gevonden. Ook deze pot heeft een versiering van drie rijen van druppelvormige indrukken op de overgang van hals naar schouder. In deze indrukken zijn witte resten gevonden (Bakker & Van der Waals, 1973: p. 18). Deze pot heeft een randdiameter van ongeveer 23 cm, en is net als de pot uit Angelslo minder hoog dan die van Oostrum.

Ook bij Leer-Westerhammrich (Kreis Leer) werd een vergelijkbare pot ontdekt (Bakker, 1979b: p. 85). Deze pot werd gevonden in

combinatie met crematieresten en barnsteenresten, 45 m ten noordoosten van een voormalig megalietgraf. Qua vorm lijkt deze pot op die van Oostrum. De randdiameter komt overeen (23 cm tegen 21 cm), de randhoogte is echter slechts 2,4 cm en de totale hoogte 12 cm. De pot kent een vergelijkbare versiering: op de overgang van hals naar schouder zijn op drie plaatsen banden met ronde indrukken aangebracht. Op deze pot zijn de banden echter drie rijen dik. In de indrukken is een witte vulling gevonden (Bakker, 1979b: p. 91).

De pot met vermoedelijk de meeste overeenkomsten is gevonden in hunebed D20

te Drouwen (Drenthe). Een beschrijving is helaas nooit gepubliceerd; wel is er een foto gepubliceerd (OMROL 7, 1913: afb. 38, no. 242). Deze pot heeft een randdiameter van ca. 23, een halshoogte van ca. 3 cm en een totale hoogte van ca. 20 cm.

De schaal

De in Oostrum gevonden schaal, FM 1972-1-2, bestaat uit een collectie van 33 rand- en wandscherven die ten dele aan elkaar passen. Van de scherven die niet aan elkaar kunnen worden gepast is het aannemelijk dat zij wel tot dezelfde schaal hebben behoord (fig. 4: 2).

De schaal is opgebouwd gebruikmakend van de zgn. N-rollen techniek. Op veel plaatsen is het aardewerk op de rolopbouw gebroken. De meeste scherven bestaan in wezen uit één rol met een gemiddelde dikte van 7 mm. De schaal heeft eenzelfde magering en bakwijze als de pot.

De randdiameter van de schaal zal ongeveer 28 cm zijn geweest. De totale hoogte van de schaal is onbekend doordat scherven van de bodem en onderkant ontbreken; de resterende hoogte is 9,6 cm. De vorm van de pot zal, naar alle waarschijnlijkheid, vallen onder de Laat-Havelte potvorm die door Bakker (1979a: p. 72) 'straight-sided, wide bowl' wordt genoemd.

Circa 4,5 cm onder de rand zijn smalle, op doorsnede driehoekige, opgelegde lijsten aangebracht geweest. Daarvan is slechts één deels aanwezig, zodat niet duidelijk is hoe lang deze lijsten waren en hoeveel er waren. Wel is voldoende bewaard gebleven om duidelijk te maken dat het om een gladde lijst gaat.

Op de schaal zitten aan de buitenkant en op sommige oude breuken ijzeroxyde-afzettingen. Dit betekent dat de schaal in of dichtbij een ijzerhoudende laag moet hebben gelegen. Deze laag heeft ter plaatse een maximale diepte van ongeveer 0,60 meter beneden NAP (fig. 2: laag 2). Omdat de ijzeroxyde-afzettingen alleen aan de buitenzijde van de schaal zitten is het waarschijnlijk dat deze op zijn kop is begraven. Mogelijk lag de schaal, in zijn geheel of als grote

scherv, als een soort van deksel op de pot. De pot heeft geen ijzeroxyde-afzettingen. Daarmee is aannemelijk dat de pot onder de schaal was begraven en dat de recente verstoring, op 0,72 meter beneden NAP, de plaats van de bodem van de pot weergeeft (fig. 3: vlaktekening en laag 4).

Hoewel schalen tot het vormenspectrum van de (laat-Havelte fase van de) TRB-cultuur behoren is het niet gemakkelijk een goede tegenhanger van de schaal van Oostrum te vinden. De beste parallel is gevonden in hunebed G2 op de Glimmer Es (Brindley, 1986: fig. 9, 15). Deze schaal heeft een randdiameter van ongeveer 28 cm, de totale hoogte is iets minder dan 8 cm, en de lijsten zitten slechts op 1,5 cm onder de rand. Hiermee is de schaal dus veel lager dan die van Oostrum.

Conclusie

Het aardewerk gevonden te Oostrum blijkt goed te plaatsen in de laat-Havelte fase van de TRB-cultuur. Deze periode wordt gedateerd tussen 4200 en 4100 BP. Vergelijkbaar aardewerk is gevonden in Noordoost-Nederland en Noordwest-Duitsland, meestal in vlak- en/of megalietgraven.

Hoewel sommige auteurs het aardewerk van Oostrum eveneens in verband brengen met een vlakgraf (bijv. Fokkens, 1982: p. 109) zijn bij het onderzoek geen aanwijzingen voor een graf, in de vorm van een grafkuil of van crematieresten, gevonden. Hoewel de complete staat van de potten opmerkelijk is, en zulke (complete) potten meestal alleen in grafcontext voorkomen, is een (vlak)graf nooit aangetroffen. Het beste is dan ook te spreken van een aardewerkdepositie.

Uit de omgeving van de vindplaats Oostrum zijn nog twee andere laat-neolithische vindplaatsen bekend: Bornwird en Birdaard (Steenendam). Bornwird is gelegen op ongeveer 7 km (hemelsbreed) van Oostrum, Birdaard op 13 km van Oostrum en op ongeveer 7 km van Bornwird. Het aardewerk van Bornwird wordt toegeschreven aan de midden- en laat-Havelte

fase van de TRB-cultuur en de Enkelgrafcultuur. De veenlaag die de vondstlaag afdekt is gedateerd op 3930±50 BP. Deze datering is dus een *terminus ante quem* voor de bewoning. Ook het aardewerk van de vindplaats Birdaard wordt aan de laat-Havelte fase van de TRB-cultuur en de Enkelgrafcultuur toegeschreven (Fokkens, 1982: p. 109). Aardewerk van de vindplaats Birdaard wordt afgebeeld door Fokkens (1991: fig. 64). Mogelijk was Oostrum deel van een systeem van nederzettingen die gelijkmatig over het gebied verspreid waren waarbij elk (Bornwird, Oostrum en Birdaard) zijn eigen territorium kende (Fokkens, 1982: p. 109).

In 2006 is er door de ROB in Oostrum een nieuw onderzoek uitgevoerd. Deze nieuwe opgraving ligt op enkele tientallen meters van de plaats waar in 1971 het aardewerk is aangetroffen en in 1974 het vervolgonderzoek is uitgevoerd. De resultaten van dit nieuwe onderzoek kunnen mogelijk nieuwe inzichten verschaffen betreffende de functie(s) van de vindplaats en de bewoning van het noordelijk deel van het Fries-Drents plateau in het Laat-Neolithicum.

Summary: A bowl and a dish of the Late Havelte phase of the Funnel Beaker Culture from Oostrum (Friesland)

Under the terp of Oostrum (Fr.) the Pleistocene sandy subsoil rises almost to Dutch Ordnance Survey Datum. In 1971, digging in this Pleistocene soil below a quarried-away part of the terp revealed a complete necked bowl and a fragment of a large straight-sided dish, almost certainly together, and probably with the dish upside-down over the bowl. Both belong to the Late Havelte phase of the Funnel Beaker Culture. A small excavation in March 1974 proved unable to elucidate the context of the find. In any case it seems safer to refer to this find as a ceramic deposit rather than a flat grave, especially since cremated bones were neither mentioned by the finders nor discovered during the excavation.

Noten

1. S.M. Beckerman volgt de Research Master opleiding aan het GIA. Het hier beschreven onderzoek vormde een onderdeel van haar afstudeerproject.
2. Met dank aan de familie Steggerda voor het voor de duur van dit onderzoek wederom in bruikleen geven van de pot, FM 1972-1-1.

Literatuur

- Bakker, J.A., 1979a. *The TRB-west group, studies in the chronology and geography of the makers of the hunebeds and Tiefstich pottery.*
- Bakker, J.A., 1979b. Ein vergessenes Megalithgrab zu Leer (Ostfriesland). *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 13, pp. 85–97.
- Bakker, J.A. & J.D. van der Waals, 1973. Denekamp-Angelslo. In: G. Daniel & P. Kjærump (eds), *Megalithic graves and ritual, papers presented at the III Atlantic colloquium, Moesgård 1969*, pp. 17–50.
- Brindley, A.L., 1986. The typoschronology of TRB westgroup pottery. *Palaeohistoria* 28, pp. 93–132.
- Fokkens, H., 1982. Late Neolithic occupation near Bornwird (province of Friesland). *Palaeohistoria* 24, pp. 91–113.
- Fokkens, H., 1991. Verdrinkend landschap: archeologisch onderzoek van het westelijk Fries-Drents Plateau 4400 BC tot 500 AD. Dissertatie, Rijksuniversiteit Groningen.
- Griede, J.W., 1978. *Het ontstaan van de Friese noordhoek: en fysisch-geografisch onderzoek naar de holocene ontwikkeling van een zeeekleigebied.* Dissertatie, VU Amsterdam.